

AEGRUUMILINE KESKKOND LIINA SIIBI KUNSTIPROJEKTIS “NAINE VÕTAB VÄHE RUUMI”

TRIIN LOKS, vabakutseline kunstikriitik

“Elu postsovetlikus riigis on ilmselt väga frustreriv”

*Kommentaar Eesti paviljoni külalisteraamatust
2011. aasta Veneetsia biennaalil*

Liina Siibi kunstiprojekt “Naine võtab vähe ruumi” esindas 2011. aastal Eestit 54. Veneetsia rahvusvahelisel kunstibiennaalil. Tegu oli mitmetahulise projektiga, koosnedes nii foto-, video- kui kohaspetsiifilisest kunstimeediumist. Siib keskendus subjekti (naise) suhtele teda ümbritseva keskkonnaga, võttes vaatluse alla ühiskonnas eksisteerivad ruumilised ja sotsiaalsed praktikad, mille väljundid on jäädvustunud inimtegevuse eri kihtidesse.

Asetan rõhu projekti üldpealkirja “Naine võtab vähe ruumi” viimasele sõnale – ruumile. Kuna kogu kunstiprojekt on dokumenteerivat laadi, on teostes justkui “külmutatud” Eesti postsotsialistliku ühiskonna hetkeseis ja nõ tavalise inimese igapäevane elukeskkond. Valin vaatluseks ennekõike nimitoese “Naine võtab vähe ruumi”¹, lisaks käsitlen ka teoseid “Oma tuba”² ning “Ebasotsiaalsed tunnid”³. Biennaaliprojekti kuulusid veel “Vastumeelne keha”⁴ ja “Apartness”⁵.

Kirjanduses on Ida-Euroopa (vara)postsotsialistlikus ühiskonnas levinud meeleolusid edasi andnud Tõnu Õnnepalu. Tema “Piiririigis” ei selgu küll peategelase täpne päritolu, kuid on teada, et tema sünnimaaks on üks endise Nõukogude Liidu alla kuulunud Ida-Euroopa riik, miks mitte Eestimaa. Ta on pärit sealt, kuhu “jäab ridamisi vaeseid ja pimedaid riike, kes nutavad võimetult taga oma surnult sündinud ajalugu”⁶. Nimetus “piiririik” kannab endas sümboolselt riigi määramatut staatust, asudes kusagil Ida ja Lääne vahepeal. Peategelane on end sisse seadnud Pariisis (so vana Euroopa kultuuripealinnas), kuid teda piinab identiteediprobleem: tahtes küll sobituda Lääne heaoluühiskonda ja proovides maha salata oma päritolu, ei suuda ta seda lõpuni ellu viia. Ikka kisub teda mälestusetes tagasi selle trööstitu (Eesti)maa poole, mille pärast ta ometigi häbi tunneb.

Kuigi “Piiririik” on kirjutatud 1993. aastal, on see endiselt aktuaalne, luues kõneka tausta Liina Siibi loomingule, milles joonistub välja praeguse Eesti elukeskkonna piiripealsus ja ebastabiilsus. Siib on jäädvustused teinud küll üpris lühikese perioodi vältel, kuid need on üksteisest üllatavalt erinevad, neist õhkub kahe pooluse vahel kõikumist. Tekib paralleel Ameerika mägede või miks mitte ka Lõuna-Eesti kuppelmaastikuga, kus üles-alla kulgev tee küll kõhus kõhedaks teeb, kuid samas omalaadset elamust pakub. Ka Francesco Martínez on postsotsialistlikust ühiskonnast rääkides toonud esile selle ebakoherentsust, võrreldes seda vördjaliku kehaga, mille iga osa kasvab isepäi ja eri suunas keskuse juhtimisele allumata.⁷

Elukeskkond muutub aeglaselt, kuid see-eest peegeldavad need muutused seda ausamalt arenguprotsesse ühiskonnas, tekitades üleminekuid, kombinatsioone ning kontraste mineviku, oleviku ja tuleviku vahel. Postsotsialistlike riikide arengud on erinevad, kuid neid ühendab kokkuleppeline märgistus, et nad kuulusid sotsialismimaade hulka ja nüüd on see post. Ühe suure ideoloogia kokkuvarisesedes on raske uut toetuspinda leida. Kui Nõukogude režiimis oli linna tulevik konkreetsemalt ette kirjutatud, siis järgnevalt puudus üks juhtiv ideoloogia. Ühelt poolt toimub jätkuv sotsialismipärandi eemaldamine linnapildist ja hetkevajadustele vastutulemine. Teiselt poolt on viimastel aastatel hakanud levima aga ka teatud

Liina Siib on kõnealust teost kommenteerinud järgmiselt: “Eesti naine tahab elada ameerika unelmas, aga ta käib selle nimel tööl linnas, lapsed käivad linnas lasteaias, sest kodu lähedal seda pole, lähim pood ja isegi bussipeatus on mitme kilomeetri kaugusel.”⁹ Ei tasu aga unustada, et tegu ongi unelma, mitte reaalsusega. Reaalsus ise on hübriid, mis sulatab kokku unelma ja tege-likud praktilised vajadused.

9. M.-K. Soomre,
Liina Siib: ruum defineerib
naise. Postimees 18.06.2011.

See, mida serveeritakse ideaalina ja mille poole noored pered pürgivad, on kõrvalt vaadatuna tühi mull, pannes ühtlasi mõtlema ka üle jõu käivale panga-laenule, mille abiga ihaldatud äärelinnaelamu soetatud. Viimane ei muuda seda siiski vähem ihaldusväärsemaks: tegu on ikkagi elumudeliga, mida praegu-ses (Eesti) ühiskonnas propageeritakse. Ruumi väärtus sõltub seega teda saatvast ideoloogiast, mis sellele teatud tähenduse omastab: ruum ise on oma olemuselt neutraalne, väärtuse ja tähenduse annavad sellele ümbritsevad võimusuhted. Esitades teatud ruumilisi arusaamu tõeste ja ainuõigetena, suureneb nende järele ka nõudlus, mis seda ideoloogiat omakorda taastoodab. Foucault on ühes oma intervjuus kokkuvõtvalt sõnanud, et tõde ei ole univer-saalne nähtus, mis asub meist kõrgemal, väljaspool võimusuhteid – vastupidi, tõde on seotud kindla ühiskonna kindlate protseduuridega, olles seega ajas muutuv ning ajaloolise ja sotsiaalse konteksti poolt determineeritud.¹⁰

10. H. Krull, Järeisõna.
A. Fontana; P. Pasquino,
Micael Foucault. Tõde ja võim.
Vikerkaar 1992, nr 3, lk 52.

Katkestus on toimunud ja sellele järgnevat aega nimetatakse postsotsia-lismiks, millele kiputakse aga negatiivset hinnangut andma, nagu ka kom-mentaar Liina Siibi võistlusprojekti külalisteraamatust (“Elu postsotsialistlikus riigis on ilmselt väga frustreriv”). Minul tekib küsimus, miks? Neis teostes pole näha verd või vägivaldat, samuti pole tegu “depressiivsete” vaadetega. Pigem on fotod värvilised ja erksad, noorpered ja naised elavad rahulikult igapäevases rütmis. Võib nõustuda, et projektis on käsitletud tundlikku temaa-tikat: vähemusgrupid, diskrimineerimine ja prostitutsioon. Need märksõnad pole aga võõrad ei idas ei läänes, ei sotsialistlikus, postsotsialistlikus, kapi-talistlikus ega ka postkapitalistlikus ühiskonnas – mitte kuskil ei tähista need midagi positiivset. See hinnang tuleneb ilmselt hoiakust, et erinev on teine ja automaatselt ka negatiivne. Siinkohal on tegu vastandi loomisega, mida võib vaadelda performtiivsete kõneaktide valguses, mil on “võime” luua, mida nimetab: midagi jaatades toimub samas ka millegi eitamine. Seega on vas-tandi leidmine eneseloomise seisukohalt oluline strateegia – tuleb leida keegi või miski, millest tõukuda. Teatud nähtust seletatakse selle negatiivi kaudu, kutsudes viimase sel viisil ellu. Nii vastanduvad ka postsotsialism ja (post) kapitalism (so Lääs), kusjuures viimane on domineeriv pool, millele vastan-dudes negatiiv üles ehitatakse. Vältimaks taolisi vastandusi ja tema päritolu suhtes tekkivaid eelarvamusi, valetas ka “Piiriiriigi” peategelane väljas käies, et on rootslane. Eestigi üritab end pigem Põhjamaade sekka arvata ja endalt maha raputada sotsialismipärandi ja “idabloki” staatuse – just kui puhtsõna-line grupeerimise suudaks muuta riigi staatust.

Liina Siib on osavalt päevapiltniku vormis jäädvustanud nn õhusoleva: ilma sõnalise kommentaarita on ta suutnud seda miskit postsotsialistlikule ühiskon-nale omast kinni püüda. Ta on ausalt jäädvustanud näiteid nii edukast Eestist kui nn teisest Eestist, tehes sel viisil läbilõike praegusest eluolust Eestis. Fotodelt nähtub ebaühtlus, pidetus, aga ka püüd tulevikus kindlam toetuspind leida. Ilmselt ongi kunstiprojektist “Naine võtab vähe ruumi” õhkuv mitme-kihilisus see, mis kõnetab: postsotsialistlik linnaruumikogemus on nimelt hektiline, ühe kilomeetri raames võib nii mõndagi näha ja kogeda. Siib alus-tas oma fotoseeriaga “Naine võtab vähe ruumi” 2007. aastal ja jätkab seda tänaseni. Selles suhtes on see omamoodi ajalooline dokument, mis annab võimaluse jälgida noores riigis toimuvaid muutusi (või paigalseisu).